

Andris Sprūds, Vineta Kleinberga, Kārlis Bukovskis

Starptautiskās attīstības scenāriji Covid-19 pandēmijas kontekstā: Latvijas iespējas¹

Jau kopš Aukstā kara beigām Latvija darbojas globālā, izaicinošā, pastāvīgi mainīgā vidē. Covid-19 pandēmija starptautiskās sistēmas trauslumu ir tikai pastiprinājusi, pievienojot vēl vienu – slimības – faktoru izaicinājumiem, kuri nepazīst robežas. Koronavīrus Covid-19 ir izplatījies globāli, apdraudot visas pasaules iedzīvotāju veselību un padarot valstis, to sabiedrības un ekonomikas ievainojamākas. Vai un kā Covid-19 pandēmija mainīs starpvalstu attiecības un globālo politisko ekonomiku, un kā tas ietekmēs Latviju? Vai pasaule Covid-19 ietekmē kļūs atvērtāka vai – gluži pretēji – noslēgtāka? Šajā pētījumā ir izvērtētas globālās vides attīstības tendences, iezīmēti vairāki starptautisko attiecību attīstības nākotnes scenāriji, piedāvāts ticamākais scenārijs un novērtētas Latvijas iespējas un izaicinājumi tā īstenošanās gadījumā īstermiņā un vidējā termiņā (3–5 gadu laika nogrieznī).

Pirmajā nodaļā ir analizētas globālās attīstības tendences un identificēti četri iespējamie post-Covid-19 starptautiskās attīstības scenāriji. Tie iekļauj gan pirmspandēmijas situācijas jeb *status quo* turpināšanos, gan solidaritātes un daudzpusējas sadarbības pastiprināšanos, gan suverenizāciju un protekcionisma nostiprināšanos, gan konfliktējošu tendenču “sadzīvošanas” scenāriju, kurā savstarpēji pretrunīgi procesi pastāvēs vienlaikus. Otrajā nodaļā scenāriji un to iespējamība tiek aplūkota konkrētu valstu vai reģionu – Eiropas

---

¹ Pilns pētījuma *Starptautiskās attīstības scenāriji Covid-19 pandēmijas kontekstā* (autori: Andris Sprūds, Vineta Kleinberga, Māris Andžāns, Una Aleksandra Bērziņa-Čerenkova, Kārlis Bukovskis, Artūrs Bikovs) teksts pieejams Rīgas Stradiņa universitātes mājaslapā: https://www.rsu.lv/sites/default/files/imce/Projekti/recovery_wp6_zinojums.pdf.

Savienības (ES), Amerikas Savienoto Valstu (ASV), Krievijas Federācijas un Ķīnas Tautas Republikas (ĶTR) – griezumā, ņemot vērā gan to reakciju uz Covid-19 krīzi, gan attīstības tendences ilgākā laika periodā. Tās aptver gan valsts vai reģiona vērtību sistēmu, darbības stratēģiju globālajā vidē, attieksmi pret citiem spēlētājiem reģionā, iekšējo konsolidāciju un leģitimitāti, un ārējo ekonomisko politiku. Secinājumi par ticamāko starptautiskās attīstības scenāriju un Latvijas iespējas šāda scenārija piepildīšanās gadījumā tiek atspoguļotas trešajā – noslēdzošajā – nodaļā.

Veiktā analīze balstās uz pieņēmumu, ka iepriekš minētais “lielais četriņķis” tieši ietekmēs Latvijas ekonomiskās izaugsmes trajektorijas un globālās vides attīstības raksturu kopumā. ES, ASV un ĶTR pārstāv trīs lielākās ekonomikas pasaulē (ES kā vienota statistiskā vienība), bet Krievija – Latvijas lielāko tiešo kaimiņu. Tajā pašā laikā pētījumam ir arī ierobežojumi, ņemot vērā to, ka pētīts attīstībā esošs fenomens. 2021. gada sākumā Covid-19 pandēmijas iegrožošanas pānākumi vēl nebija skaidri prognozējami. Līdz ar to lielāko globālo spēlētāju rīcība pandēmijas kontekstā un pašas pandēmijas ilgums, tvērums un dziļums var atstāt nopietnas sekas uz iespējamo scenāriju raksturu un tālākām trajektorijām.

1. Starptautiskās attīstības scenāriji Covid-19 pandēmijas kontekstā: *quo vadis?*

Nākotnes scenāriju radīšana ir sarežģīts, laikietilpīgs un izaicinājumiem bagāts process. Pētījumi par pasaules attīstības scenārijiem tiek veikti regulāri. Scenāriju veidošanai radītas teorijas, kuras ar vispārēju likumsakarību palīdzību ļauj novērot, skaidrot un paredzēt potenciālo attīstību. Tālākas attīstības jautājumi īpaši aktualizējas situācijās, kad valstis un sabiedrības saskaras ar nozīmīgiem izaicinājumiem. Terorisma draudi, finanšu un migrācijas krīzes pēdējās desmitgadēs atstājušas formatīvu ietekmi uz sabiedrībām gan globāli, gan reģionāli. Drošības sasprindzinājuma pieaugums, spekulācijas par ES sairumu, nacionāli un protekcionistiski noskaņotu politiku izvirzīšanās priekšplānā iezīmēja atkāpšanos no ierastās un vairākuma pieņemtās pieejas starptautisku attiecībām.

Covid-19 pandēmija devusi papildu pētniecisko impulsu prognozēt starptautiskās vides tālāko attīstību un valstu un sabiedrību mijiedarbības raksturu. Ietekmīgais politologs Džozefs Naijs (*Joseph Nye Jr.*) ieskicē piecus potenciālos scenārijus pasaulē pēc Covid-19 pandēmijas beigām: 1) globālās liberālās pasaules kārtības beigas; 2) 20. gadsimta 30. gadiem līdzīgs autoritārisma uzplaukums; 3) pasaules kārtība, kurā dominē Ķīna; 4) starptautiskā zaļā dienaskārtība; 5) “viss pa vecam”, kura ietvaros tiek apgalvots, ka “(..) iespējamība, ka

pašreizējā Covid-19 pandēmija būtiskā veidā mainīs ģeopolitisko situāciju, ir mazāka par psi".²

Cits vērsis ņemams 2020. gadā tapis nākotnes pētījums par pasauli Covid-19 ietekmē ir Metjū Borouza (*Mathew J. Burrows*) un Pītera Engelkes (*Peter Engelke*) veiktais.³ Tajā tiek izvirzīti trīs scenāriji: 1) lielais paātrinātājs uz leju (*Great Accelerator Downwards*), kas iekļauj pasaules lielvalstu attiecību pasliktināšanos (sevišķi pēc toreiz apspriestās prezidenta Trampa iespējamās pārvēlēšanas uz otro termiņu) un deglobalizācijas tendences pasaulē; 2) "Ķīna pirmā" scenārijs, kas nozīmē Ķīnas uzstājīguma pieaugumu pasaules politikā, tai izmantojot visus pieejamos militāros, politiskos un sevišķi jau ekonomiskos instrumentus, tā kļūstot klātesošākai un redzamākai pasaules politikā un mazinot Rietumvalstu vērtībās balstītās pasaules kārtības ilgtspēju; 3) jaunā renesanse, kas paredz V veida ekonomisko attīstību ar strauju izrāvienu pēc starptautiskās tirdzniecības sabrukuma, kam seko strauja G-7 un G-20 ietvaros būvēta, jaunā ASV prezidenta vadīta ekonomiskā izaugsme, Ķīnai kļūstot par partneri un daļu no "pasaules valstu sabiedrības". Šajā trešajā scenārijā notiek tuvināšanās pasaules valdības, nevis tikai globālās pārvaldības modelim.

Eiropas Parlamenta (EP) struktūrvienību pētnieciskā skatījuma ietvaros uz nākotni pēc Covid-19 Mario Damens (*Mario Damen*) scenārijus novieto kvadrantos, kuri veidojas, par asīm izmantojot "vērtības-intereses" un "starptautiskie tirgi-(starp)nacionālās valdības".⁴ Piedāvātie scenāriji ir šādi: 1) "konkurējošs pret plēsīgu kapitālismu" (*competitive capitalism versus predator capitalism*), kurā dominē privātās ekonomiskās intereses starptautiskajā tirgus ekonomikā un notiek konstanta cīņa par resursiem, tostarp par produktiem, uztverot arī ikvienu dabas resursu; 2) "stratēģiskā autonomija pret imperiālismu" (*strategic autonomy versus imperialism*), kurā valstis sāk regulēt dabas un enerģijas resursus un tirdzniecību ar tiem šajos ģeoekonomikas apstākļos, lai nodrošinātu valstu ekonomiku darbību un izdzīvošanas spēju, tostarp lūkojoties pēc jaunu resursu ieguves vietu apgūšanas; 3) "kooperatīvā pārvaldība pret represīvu uzraudzību" (*cooperative governance versus oppressive surveillance*) ieskicē pasauli, kurā fakts, ka resursi ir izkliedēti pa visu pasauli, liek valstīm globālā līmenī, līdzīgi

² Naijs, Dž. Pasaule pēc pandēmijas: pieci iespējamie scenāriji. *Project Syndicate*, *Tvnet*, 2020. gada 10. oktobris. Pieejams: <https://www.tvnet.lv/7079451/pasaule-pec-pandemijas-pieci-iespejamie-scenariji>; oriģināls: <https://www.project-syndicate.org/commentary/five-scenarios-for-international-order-in-2030-by-joseph-s-nye-2020-10?barrier=accesspaylog>

³ Burrows, M. J. and Engelke, P. What world post-COVID-19? Three scenarios. *Atlantic Council*, July 7, 2020. Pieejams: <https://www.atlanticcouncil.org/wp-content/uploads/2020/07/What-World-Post-COVID-19.pdf>

⁴ Damen, M. et al. Four EU scenarios for governance in a post COVID-19 world. European Parliament Policy Department for External Relations, 2020, 42. Pieejams: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2020/639317/EXPO_STU\(2020\)639317_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2020/639317/EXPO_STU(2020)639317_EN.pdf)

kā agrāk ES, meklēt sadarbību pārvaldībā vai pat stingru resursu uzraudzību, lai izvairītos no imperiālisma un konfliktiem; 4) “ētisks kapitālisms pret korporatīviem maldiem” (*ethical capitalism versus corporate delusion*) ir scenārijs, kas paredz privāto spēlētāju pievēršanos ētiskai darbībai tirgus nesabalansētības labošanai, izmantojot gan “zaļo mārketingu”, gan citas vērtībās un principos balstītas pieejas, kas veiktu korekcijas agresīvas uzņēmējdarbības pārņemtajā globālajā tirdzniecībā. Šā pētījuma izpratnē scenāriji ir daļa no pasaules uzbūves, kurā dominē ekonomiska cīņa par resursiem un kurā politiskā pārvaldība ir pakārtota un pielāgota ekonomiskajām iespējām.

Iepriekš minētais liecina, ka scenāriji ir dažādi ar dažādiem skata punktiem uz izaicinājumiem, ar kuriem pasaulei būs jāsaskaras pasaulē pēc Covid-19. Papildus iepriekš aplūkotajiem scenāriju piedāvājumiem ir vairākas pētnieciski analītiskas projekcijas, kuras aplūko ne tikai pasaules ekonomikas⁵, ES⁶, globalizācijas⁷, demokrātisko pārvaldības formu⁸, pasaules kārtības un pārvaldības⁹, vērtību un paradigmu pasaules politikā nākotnē¹⁰, bet arī pasauli pēc Covid-19 pandēmijas beigām dažādos saimnieciskajos un sabiedriskajos sektoros vai pat pasaules kā globāla un digitalizēta tirgus pārveidošanos Covid-19 krīzes ietekmē.¹¹ Visiem iepriekš aplūkotajiem scenārijiem un projekcijām ir tendence prognozēt izmaiņas, dažos gadījumos – fundamentālas, un ietekmi pasaules politikā un ekonomikā, pieņemot, ka Covid-19 pandēmija būs katalizators, kas to ietekmēs. Izmaiņas pasaulē ir neizbēgamas, tomēr daudzie un dažādie mēģinājumi projicēt to ietekmi – cik tās būs paliekošas vai būtiskas – apliecina, ka pārmaiņas ir jāanalizē kompleksi. Kompleksus analītiskos risinājumus savās analizēs ir piedāvājis

⁵ Nine scenarios for the COVID-19 economy. McKinsey & Company, December 18, 2020. Pieejams: <https://www.mckinsey.com/business-functions/strategy-and-corporate-finance/our-insights/nine-scenarios-for-the-covid-19-economy>

⁶ Timmermans, Y., van den Noord, P. Post-COVID-19 Europe: Three Scenarios. CFA Institute, October 6, 2020. Pieejams: <https://blogs.cfainstitute.org/investor/2020/10/06/post-covid-19-europe-three-scenarios/>

⁷ Talebian, S. and Kemp-Benedict, E. A breakdown in globalization or a world committed to sustainability? Five scenarios for exploring the post-COVID-19 world”. LeadIT Brief, August 29, 2020, 7. Pieejams: <https://www.industrytransition.org/insights/scenarios-exploring-post-covid-world/>

⁸ Imagined Continuities: Political Scenarios After Covid-19. European Partnership for Democracy, September 2020. Pieejams: <https://nimd.org/wp-content/uploads/2020/09/EPD-Imagined-continuities-political-scenarios-after-the-COVID-19-pandemic.pdf>

⁹ Higgott, R. Three scenarios for world order after COVID-19: Can multilateral cooperation be saved? Dialogue of Civilisations Research Institute, June 1, 2020. Pieejams: https://doc-research.org/wp-content/uploads/2020/07/Three-scenarios_Download-file2.pdf

¹⁰ Aldhaeri, S., Woodgate, D. and Abu Sitta, F. The World Post COVID-19 Plausible Scenarios and Paradigm Shifts. Center for Futures Studies at the University of Dubai, 2020. Pieejams: <https://ud.ac.ae/cfs/wp-content/uploads/2020/06/The-World-Post-COVID-19-Report-FINAL.pdf>

¹¹ Wade, W. Scenario Planning for a Post-COVID-19 World. Make sure you are prepared for the new normal. Global Center for Digital Business Transformation, 2020, 15. Pieejams: <https://www.imd.org/contentassets/b9e9a6572dbc4d11af99038674577ec7/imd-covid-19-scenario-planning-report.pdf>

Ivans Krastevs (*Ivan Krastev*), norādot uz septiņām politiskajām tendencēm, kuras parādījās jau pašā pandēmijas sākumā¹², vai iezīmējot filozofiskāku skatu attiecībā uz pandēmijas izraisītajām blaknēm pasaules un ES politiskajos procesos.¹³ Līdzīgi globālo tendenču attīstību ieskicē arī Farids Zakarija (*Fareed Zakaria*), uzsverot to, ka pieaugs ekonomiskā nevienlīdzība pasaulē, ekspertu komunikācijas nozīmīgums, veidosies bipolāra pasaule, nostiprināsies digitālā pasaule un saglabāsies globalizācijas tendences.¹⁴

Ņemot vērā starptautiskās attīstības scenāriju prognozes pēc Covid-19 pandēmijas, šajā rakstā ir izvirzīti četri potenciālie notikumu attīstības varianti. Tajos ietverti starptautiskie politiskie riski, ar kuriem pēc-Covid-19 laikā var saskarties pasaule un Latvija. Visi četri scenāriji apsver ne tik daudz tieši Covid-19 pandēmijas rosinātu pasaules valstu attiecību maiņu, bet gan to, kā varētu izskatīties starpvalstu attiecības mūsdienu pasaulē, kurā Covid-19 ir viens no daudziem izaicinājumiem, ar kuriem valstīm jāsaskaras. Tas automātiski paredz, ka noteikta scenārija īstenošanās vai neīstenošanās ir atkarīga arī no Covid-19 pandēmijas ilglaicīguma un no tā, cik lielu ietekmi uz pasaules valstīm šī pandēmija atstās. Pētījuma pamatā ir pieņēmums, ka starptautiskās situācijas attīstība nākotnē izriet no katras pētījumā aplūkotās valsts vai reģiona kapacitātes, motivācijas un darbības loģikas starptautiskajā sistēmā kopumā, nevis tikai no konkrētas reakcijas uz Covid-19 krīzi.

Pētījumā ir analizēti četri scenāriji:

- 1) atgriešanās pie *status quo* jeb situācija pirms pandēmijas;
- 2) pastiprināta solidaritāte un daudzpusēja sadarbība starp pasaules valstīm;
- 3) suverenizācija un ekonomiskais protekcionisms;
- 4) sadzīvošana: vairāku konfliktējošu attīstības tendenču – solidaritātes un suverenizācijas – līdzāspastāvēšana

Atgriešanās pie *status quo* jeb situācija pirms pandēmijas

Status quo scenārijs paredz atgriešanos pie situācijas un attiecībām pirms koronavīrusa uzliesmojuma. Šis scenārijs nozīmē, ka pasaulē turpināsies sadursme starp brīvās tirdzniecības un protekcionisma aizstāvjiem. Pasaules valstis turpinās cīnīties par ģeopolitiskajiem un ekonomiskajiem ieguvumiem,

¹² Krastev, I. Seven early lessons from the coronavirus. The Covid-19 crisis will dramatically reshape the EU's response to all other crises it has faced in the last decade. European Council on Foreign Relations, March 18, 2020. Pieejams: https://ecfr.eu/article/commentary_seven_early_lessons_from_the_coronavirus/

¹³ Krastev, I. *Is It Tomorrow Yet? Paradoxes of the Pandemic* (Allen Lane, London: United Kingdom, 2020).

¹⁴ Zakaria, F. *Ten Lessons for a Post-Pandemic World* (W. W. Norton & Company, 2020).

izmantojot pastāvīgus tirdzniecības strīdus, kas notiek gan daudzpusējā līmenī, t. i., Pasaules Tirdzniecības organizācijā (PTO), gan divpusēji. PTO nākotne ir visneskaidrākā, jo valstis turpinās to izmantot par pamatu savām ekonomiskajām attiecībām ar attālākajiem partneriem, vienlaikus aktīvi slēdzot brīvās tirdzniecības līgumus. 2020. gada nogalē PTO ziņo, ka spēkā ir 305 reģionālas tirdzniecības vienošanās. To skaits pieaug, sevišķi ES aktīvi slēdzot vienošanās ar dažādām pasaules valstīm. Arī 2020. gada novembrī noslēgtā Reģionālā visaptverošā ekonomiskā partnerība ir būtisks solis virzienā uz daudzpusējāku un brīvāku tirdzniecību pasaules līmenī, lai gan tā skaidri parāda arī iekšējās reģionālās pretrunas, Indijai izstājoties no projekta. *Status quo* scenārijs paredz, ka ES un starp Āzijas valstīm reģionālo tirdzniecības līgumu skaits turpinās pieaugt. Tiks turpinātas tarifu cīņas, lai veiktu labojumus globālajā ekonomiskajā sistēmā, un konkurence par tehnoloģisko pārkumu pasaules mērogā. Starptautiskās organizācijas tiks izmantotas valstu interešu īstenošanai un kā forumi attiecību risināšanai, tomēr tās netiks respektētas pašas par sevi no lielvaru puses. Lielvaru attiecības būs izplūdušas un neskaidras ar tendenci risināt tikai tūlītējus, nevis ilgtermiņa un stratēģiskus jautājumus kopīgiem spēkiem. Pasaules Veselības organizācijas (PVO) loma būtiski nepieaugs; tā būs bijusi tikai īslaicīgs risinājuma instruments.

Iekšējie izaicinājumi ES turpināsies, un būs pastāvīga iekšējā opozīcija ES plāniem no starpvaldību pieeju atbalstošā spārna politiķiem un valstīm, kas turpinās pretestību federālistiski par Eiropas integrāciju domājošajiem ES un dalībvalstu vadītājiem. Piegādes ķēdes saglabāsies, jo to sabrukums var novest pie augsta bezdarba un strauja nabadzības pieauguma, un visas valstis būs ieinteresētas noturēt vismaz esošos sadarbības līmeņus. Tirdzniecība ar precēm starp valstīm saglabāsies. Pakalpojumu tirdzniecība gan piedzīvos lēnu atkopšanos, pateicoties pandēmijas otrajam un – potenciāli – trešajam vilnim. Darba vietu saglabāšana un ekonomiku noturēšana pirms-Covid-19 līmenī tiks veikta, investējot līdzekļus, bet neveicot faktiskas strukturālas pārmaiņas. Lai arī tekošie konti stabilizēsies, valdību parādi finanšu sektoram pieaugs, un tie būs jāatdod, kas izraisīs papildu fiskālo tēriņu samazināšanas centienus un/vai ekspansīvāku monetāro politiku. Piekļuve tehnoloģijām un kapitālam būs fundamentāla, konkurences cīņa starp kompānijām par resursiem un tirgus daļu, kā arī patentiem turpināsies, valstīm vai to blokiem veicot godīgākus vai negodīgākus paņēmienus atbalsta sniegšanā. Tādējādi šajā scenārijā ir paredzama globālo spēlētāju savstarpēja sadzīvošana, kad problēmas tiek risinātas ar īslaicīgiem, juridiskiem, diplomātiskiem līdzekļiem taktiskā līmenī, vienlaikus cenšoties saglabāt esošo sadarbības līmeni.

Pastiprināta solidaritāte un daudzpusēja sadarbība starp pasaules valstīm

Pastiprinātas solidaritātes un daudzpusējas sadarbības scenārijā Covid-19 veicinās tirdzniecību un mazinās protekcionisma retoriku, jo pakalpojumu nozares daudzās valstīs piedzīvos smagu lejupslīdi sociālās distancēšanās prasību dēļ. Valstis, nevēloties vēl papildus piedzīvot darba vietu zaudēšanu samazinātās tirdzniecības dēļ, ierobežos protekcionisma retoriku un pasākumus. Vakcīnu globāla izplatīšana un tirdzniecība kļūs par piemēru tam, kā pasaule spēj savstarpēji vienoties un arī globālie spēlētāji var atrast kopīgu valodu. Pandēmija būs atgādinājusi, cik trausla ir cilvēka dzīvība, ekonomiskās attiecības un cilvēka cienīga dzīves līmeņa saglabāšana. Šis noskaņojums izraisīs attīstīto globālo spēlētāju centienus meklēt visām pusēm pieņemamus risinājumus citām negaidītām krīzēm, tostarp veikt ciešāku koordināciju nākotnes krīžu jautājumos, iespējams, pārveidojot Apvienoto Nāciju Organizācijas (ANO) Drošības padomi par visaptverošāku savstarpējo diplomātisko centienu piemēru. Daudzpusējā sadarbība jeb multilaterālisms kļūs par normu valstu attiecībās, un pārnacionālām organizācijām šis būs ietekmes pieauguma laiks. PVO iegūs regulāras, labi finansētas organizācijas lomu un tiesības.

Daudzpusējā sadarbība šajā scenārijā atgriezīsies, jo egocentriski un uz izolāciju tendētie politiķi un viņu retorika sāks zaudēt legimitāti, nespējot panākt solīto dzīves līmeņa uzlabojumu. Bez redzamiem sasniegumiem globālajā politiskajā un ekonomiskajā arēnā "spēka līnijas" aizstāvjus daudzās valstīs pārspēs tradicionālāki un centriskāki spēki. Daudzpusējos forumos un sadarbībā darba kārtībā dominēs strīdu izšķiršana, jo sabiedrība būs piedzīvojusi, kā tās dzīvi ietekmē starptautiskā izolētība un protekcionisms. Piegāžu ķēdes paliks neskartas un tiks arvien aktīvāk izvērstas, integrējot ciešāk pasaules valstis. Globālajā ekonomikā vairāk iezīmēsies tendence pēc darba dalīšanas, kad noteiktas valstis un reģioni, kuri būs piemērotāki darbaspēka intensīvu preču ražošanā, arī tradicionālajā lauksaimniecībā, un resursu ieguvē iegūs regulārāku un kvalitatīvāku piekļuvi attīstīto valstu pasūtījumiem. Tās savukārt koncentrēsies uz produktiem ar augstu pievienoto vērtību un tehnoloģijām, kā arī ražošanas standartu noteikšanu un uzraudzīšanu. Tādējādi šis scenārijs paredz globālo spēlētāju savstarpējas sadarbības un darbību koordinēšanas pieaugumu. Uzticēšanās līmenis starp politiķiem un valstīm pieaugs, kas ļaus vēl aktīvāk integrēt esošos resursus un mazināt militārā saspringuma līmeni starp valstīm. Daudzpusējās institūcijas tiks izmantotas uz savstarpējas uzticēšanās un labas gribas pamata. Pasaules līmenī notiks arī aktīvāka vērtību un labas pārvaldības principu aizstāvēšana.

Suverenizācija un ekonomiskais protekcionisms

Suverenizācijas un ekonomiskā protekcionisma scenārijs ir pretējs iepriekš aprakstītajam scenārijam. Tas iezīmē pretimstāvēšanas pieaugumu. Lielāku protekcionismu šajā scenārijā varēs nodrošināt spēlētāji ar lielu preču un pakalpojumu iekšējo tirgu un zemu atkarību no ārvalstu tirgiem. Ņemot vērā starptautiskās tirdzniecības dinamiku, tādu gan ir maz. Tādējādi vadošajām pasaules valstīm būs tendence atgriezties pie pirmsliberālas tirdzniecības politikas, aktīvāk izmantojot fiskālos un monetāros instrumentus, lai palielinātu savu konkurētspēju globālajā tirdzniecībā. Tirdzniecība lielā mērā kļūs divpusēja vai daudzpusēja tikai starp tām valstīm, kurām ir būtiskas tirdzniecības un izejvielu piegādes ķēdes. Pārtikas ražošana un lielākā daļa nozaru tiks repatriētas, bet valsts fiskālie instrumenti tiks izmantoti, lai mazinātu cenu kāpumu valstīs, kurās ir visdārgākais darbaspēks. Skaidra reciprocitāte (abpusējs izdevīgums) kļūs par vadošo principu ne tikai tirdzniecības darījumu slēgšanā, bet arī politiķu argumentācijā. Sarežģīti daudzpusējās sadarbības risinājumi, kā PTO, tiks uzlūkoti ar nepatiku: kā neveiksmīga globalizācijas procesa pārpalikums, kura ietekme ir jāmazina. Starptautiskās organizācijas tiks uztvertas kā nenozīmīgi veidojumi, kas paredzēti tikai konkrētu sadarbības elementu īstenošanai. Tās negūs globālu, visu lielvaru cieņu. PVO tiks vainota nespējā pandēmiju apturēt un risināt. Covid-19 pandēmija arī liks pārskatīt noteiktu produktu piegādes ķēžu efektivitāti. Arvien biežāk ražojumi tiks plānoti atbilstoši valsts stratēģiskajām vajadzībām civilajai aizsardzībai un kritiskajai infrastruktūrai.

Spēlētāju savstarpējo uzticēšanos mazinās arvien plašāka nacionālistiska un pašcentrēta politiskā retorika. Katras valsts pretnostatīšana pārējām iezīmēs atgriešanos pie naidīgām savstarpējām attiecībām un arī naidīgāku attieksmi pret ārvalstu pilsoņiem un etniskajām minoritātēm valstīs. Globālie spēlētāji izmantos argumentus par savu pilsoņu aizstāvēšanu vai savas etniskās grupas aizstāvēšanu, lai spertu agresīvus diplomātiskus soļus vai pat veiktu militāru intervenci citos pasaules reģionos. Vienlaikus tiks atzīts, ka bez partnerības nav iespējams ilgtermiņā uzturēt ietekmi, tāpēc tiks mēģināts atrast izdevīgākās divpusējās vai daudzpusējās alianses lokālā un reģionālā mērogā. Pastāvošās daudzpusējās sadarbības institūcijas un organizācijas turpinās brukt, un tās tiks ignorētas ne tikai no trešo valstu, bet arī dalībvalstu puses. Militārās alianses transformētās formās saglabāsies, lielākoties lai ar mazākiem militāriem resursiem apveltītās valstis spētu pārgrupēties savas autonomijas un suverenitātes nodrošināšanai. Mazas valstis dzīvos pastāvīgās bailēs par savas eksistences uzturamību. Globālie spēlētāji (tostarp pētījumā aplūkotās lielvalstis un valstu bloki) un citas valstis neuzticēsies cita citai. Aizdomīgums, agresīva ekonomiskā un politiskā konkurence, kā arī bruņošanās sāncensība turpināsies un var arī novest pie situācijas eskalācijas līdz vērā ņemamam konfliktam.

Sadzīvošana

Sadzīvošanas scenārijs iezīmē vairāku un konfliktējošu tendenču līdzāspastāvēšanu. Lai arī tas savā būtībā ir līdzīgs pirmajam *status quo* scenārijam, tas iezīmē izteiktu un pieaugošu pasaules valstu un pētījumā analizēto globālo spēlētāju atsvešināšanos. Šis hibrīdscenārijs paredz to, ka pasaules valstis arvien vairāk veidos savstarpējas alianses jeb blokus, nevis vairs tieksies rast kopīgus sadarbības punktus globāli. Valstīm būs jāizšķiras par savu piederību pie viena vai otra bloka, un tie savā starpā sāks aizvien agresīvāk konkurēt. Lai arī dažas reģionālās lielvalstis centīsies balansēt starp pasaules varas centriem, tām tomēr būs jāizvēlas. Mazajām valstīm būs jāreķinās ar to, ka piederība pie viena bloka nozīmēs atteikšanos no piederības pie cita, kamēr nespēja integrēties vienā blokā automātiski nozīmēs nokļūšanu cita varas centra ietekmes zonā. Starptautiskās organizācijas kalpos vienam noteiktam valstu blokam vai konkrētai lielvarai, kam tās būs pakļautas. Globālas starptautiskās organizācijas eksistēs tikai tādā formātā, kurā lielvaras atļaus tām būt un uzskatīs par nepieciešamu. Šis scenārijs paredz pasauli, kurā pirms-Covid-19 attiecības starp valstīm kļūs sarežģītākas, vienlaikus saglabājot dažus no esošajiem sadarbības un koordinācijas formātiem, piemēram, ES un Transatlantiskā līguma organizāciju (NATO). Reģionalizācija turpināsies ar daudz skaidrākiem piederības un risināmo jautājumu lokiem. Vispārējums un daudzpusīgums mazināsies un izzudīs kā globāla pieeja. PVO savu lomu būs paveikusi, un tā nekļūs par ietekmīgāku spēlētāju, jo pasaules valstis, sevišķi lielvaras, tāpat tiks uzlūkotas kā galvenie pandēmijas uzvarētāji.

Globālas partnerības, kā PTO, kļūs novecojušas, bet daudzpusība reģionālā un starpreģionālā līmenī saglabāsies. Sadarbība kļūs selektīva, un reģionālie tirdzniecības nolīgumi aizstās globālus risinājumus. Ekonomiskā un politiskā ekspansija saskarsies ar lielāku aizsardzību no atsevišķiem reģioniem un valstīm. Pakalpojumu digitalizācija starp tiem, kam ir resursi un tehnoloģijas, turpināsies. Tie, kuriem nav piekļuves pie kapitāla un tehnoloģijām, turpinās atpalikt. Cīņa par tehnoloģijām starp valstīm kļūs spēcīgi izteikta, un tehnoloģiskais un intelektuālais pārkums tiks uzsvērts kā prioritārs. Tehnoloģiju apmaiņa starp tuvākajiem partneriem saglabāsies, vienlaikus ierobežojot citu pušu piekļuvi. Ekonomika sāks atdzīvoties, un būs pieprasījums arī pēc Covid-19 pandēmijas ekonomiski visvairāk skartajām nozarēm, tostarp izklaides industrijas – tūrisma, kultūras pasākumiem, sporta. Daudzi pakalpojumi tiks digitalizēti.

Iezīmēsies selektīva pieeja partnerattiecībām gan attiecībā uz reģionālo iesaisti, gan interesēm. Tālāka un dziļāka integrācija iespējama preču tirdzniecībā, izmantojot reģionālos tirdzniecības līgumus. Pakalpojumu sektors globāli tiek maz regulēts. Reģionālā līmenī tas piedzīvos dziļāku integrāciju. Ekonomika

atkopsies, jo tajā tiks ieplūdināts kapitāls. Taču cīņa par resursiem, tostarp kapitālu, starp globālajiem spēlētājiem saglabāsies. Turpināsies centieni valstīm piekoriģēt to vietu un izdevīgumu savstarpējās tirdzniecības apstākļos, tostarp atbalstot savus lielos uzņēmumus un korporācijas. Turpināsies valstu centieni negodīgi izmantot brīvās tirdzniecības režīmu savā labā. Visas valstis un spēlētāji centīsies būt relevanti pasaulē, kurā mainīsies pieprasījums pēc izejmateriāliem klimata pārmaiņu rosinātas modernizācijas apstākļos. Tādējādi globālie spēlētāji tiek rasi un atbalstīt domubiedrus un kaimiņus. Vēlme pēc skaidrām robežām un skaidri saprotamiem “draugiem un nedraugiem” prevalēs gan iekšpolitikā, gan ārpolitikā. Bloku veidošana reģionu un interešu griezumā kļūs izteiktāka. “Mēs pret viņiem” retorika pieaugs no visām pusēm. Politiskā lojalitāte un piederība pie globālajām lielvarām būs svarīga pasaulē, kas nepiederēs nevienam atsevišķam spēlētājam. Nozīmīgāko spēlētāju izvēles noteiks šā sadzīvošanas hibrīdsceņārija (un arī citu scenāriju) iespējamību, dominējošās tendences, kā arī valstu mijiedarbību un globālo vidi.

2. “Lielā četrinieka” nākotnes attīstības trajektorijas

Pasaules vēsturē lielvaras ir mainījušās. Valstis, kas kādreiz bija impērijas, mūsdienās lielākoties ir mazas valstis vai reģionālas varas. Globālo lielvaru noturība ir relatīva, jo to politiskā pārākuma apstrīdētāju un ekonomisko resursu tīkotāju ir daudz. Tāpēc par vienu no stabilākajām sistēmām starptautiskajās attiecībās tiek uzskatīts varas līdzsvars, kura iezīmes var novērot arī mūsdienās. Varas līdzsvara kontekstā starptautisko politiku maz kas ietekmē vairāk par dominējošo lielvaru vai valstu grupējumu savstarpējām attiecībām. Mazo valstu iespējas ir pakārtotas lielvaru skatījumam, uzvedībai un savstarpējai mijiedarbībai. 21. gadsimta sākumā pasaules politikās, militārās un ekonomiskās lielvaras jeb varas poli ir četri: ES, ASV, Krievijas Federācija un ĶTR. Ņemot vērā, ka Latvija ir daļa no ES, atrodas ciešā militārā un politiskā partnerībā ar ASV, ir kaimiņvalsts Krievijai un pēdējos gados piedzīvojusi Ķīnas interesi par sevi, šo valstu attīstības scenārijus Covid-19 apstākļos ir nepieciešams aplūkot detalizētāk.

Eiropas Savienība

“Eiropas Savienība darbosies multilaterāli, kur tā spēs, un vienpusēji, kur tā būs spiesta to darīt”¹⁵, šī Eiropas Komisijas (EK) priekšsēdētājas izpildvietnieka,

¹⁵ V. Dombrovska uzstāšanās Latvijas Ārpolitikas institūta tiešsaistes konferencē *Baltijas ES sarunas: vai Eiropai kļūst labāk?* 2021. gada 13. martā. Ieraksts pieejams: http://cdn.tiesraides.lv/20210312100601_saeima.lv.3_01_0.mp4 [skatīts 23.03.2021.]

ES tirdzniecības komisāra Valda Dombrovska atziņa raksturo ES darbību pasaulē, kurā konkurence starp vērtību sistēmām kļūst sīvāka. Analizējot ES uzvedību pirms Covid-19 pandēmijas un pandēmijas laikā, kopumā ir vērojama ES virzība uz suverenizāciju un ES pašpārliecinātības un vienotības audzēšanu, tajā pašā laikā turpinot būt atvērtai pasaulei un lūkojoties pēc partnerības ar līdzīgi domājošiem. Kopumā ES veicina globālā hibrīdscenārija – sadzīvošanas – tendences. Tā ir lielāka suverenizācija un protekcionisms, kas izpaužas ES kā integrēta ekonomiska un ārpolitiska bloka iezīmēšana starptautiskajā sistēmā. Šo bloku raksturo noteiktas vērtības: demokrātija, tiesiskums, solidaritāte, ilgtspēja, uz vērtībām balstīta tirdzniecība, kā arī starptautisko tiesību normu ievērošana.¹⁶ Urzulas fon der Leienas vadībā EK tiecas nostiprināt ES kā ekonomiski plaukstošu, sociāli atbildīgu, iekšēji solidāru un ārēji vienotu savienību, kas aizstāv cilvēktiesības, līgumos balstītu starptautisko kārtību, saudzē un saglabā dabu un izmanto tajā tehnoloģisko progresu.¹⁷ ES vērtību ievērošana ir priekšnoteikums gan jaunu valstu dalībai ES, gan tirdzniecības līgumu slēgšanai ar trešajām valstīm, gan ievērojami vairāk nākotnē – finansējuma piešķiršanai pašām dalībvalstīm. ES iedzīvotāju vidū ir atbalsts ES ciešākai sadarbībai nākotnes izaicinājumu risināšanā, apzinoties gan nācijvalsts ierobežojumus globālas atkarības un krīžu apstākļos, gan dzīvotspējīgu alternatīvu trūkumus.¹⁸ Covid-19 kontekstā ES stratēģiskās suverenitātes jautājums ir kļuvis vēl aktuālāks, no vienas puses, finansiāli stiprinot ES gatavību krīzes seku novēršanai, no otras puses, aktualizējot jautājumu par ES noturību pret izaicinājumiem, kas nepazīst robežas. Šajā kontekstā debates par ES veselības politiku, tās ciešāku integrāciju un pārvaldību, kā arī civiļs aizsardzības mehānismiem, krīžu vadību un koordināciju turpināsies.

Tajā pašā laikā suverenizācijas centieniem līdzās pastāv tendences, kas apliecina ES atvērtību pasaulei un daudzpusējai sadarbībai. ES ir gatava uzņemties līderību noteiktu jautājumu risināšanā, t. i., izvirzoties jomās, kur ES ir noteiktas priekšrocības. Klimata pārmaiņas ir viens no jautājumiem, kur ES ir uzņēmusies vadošo lomu, lai sasniegtu Parīzes nolīgumā noteiktos mērķus.¹⁹ Visticamāk, ES

¹⁶ Eiropas Savienība, C2012/326/01. *Līguma par Eiropas Savienību un Līguma par Eiropas Savienības darbību konsolidētās versijas*. 2012. gada 26. oktobris. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=celex:C2012/326/01>

¹⁷ Fon der Leyen, U. A Union that strives for more. My agenda for Europe. European Commission. Pieejams: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/political-guidelines-next-commission_en_0.pdf [Skatīts 15.10.2020.]

¹⁸ Krastev, I. and Leonard, M. Europe's pandemic politics: How the virus has changed the public's worldview. European Council on Foreign Relations, 2020. gada 24. jūnijs. Pieejams: https://ecfr.eu/publication/europes_pandemic_politics_how_the_virus_has_changed_the_publics_worldview/

¹⁹ Eiropas Komisija. *Eiropas Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam, Eiropadomei, Padomei, Eiropas Ekonomikas un Sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai. Eiropas zaļais kurss*, EUR-Lex, 2019. gada 11. decembris. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1588580774040&uri=CELEX:52019DC0640>

turpinās centienus ANO Vispārējās konvencijas par klimata pārmaiņām ietvaros iesaistīt visas pasaules valstis SEG (siltumnīcefekta gāzes) izmešu mazināšanā. Ilgtspējīgas attīstības mērķi, tostarp nabadzības mazināšana pasaulē, ir vēl viens no ES ilgtermiņa darbības laukiem. Pieaugošu lomu pasaulē ES vēlas spēlēt arī starptautiskās sistēmas, piemēram, PTO, reformēšanā, lai tā ņemtu vērā mūsdienu realitāti, kā arī spēlējot lielāku lomu cilvēktiesību aizsardzībā, nosakot sankcijas režīmiem, kas tās aizskāruši. ES vēlme izvirzīties un nostiprināties kā vadošajam blokam noteiktos jautājumos nav pretrunā ar virzību uz stratēģisku suverenitāti; drīzāk pretēji – konsolidējot sevi iekšēji ap noteiktām vērtībām, ES nostiprina priekšstatu par sevi kā šo vērtību aizstāvošu bloku ārpusē. ES ārējā darbība tādējādi ir nekas cits kā ES iekšējā konsensusa turpinājums.

Kopumā ES tiecas saglabāt savu tehnoloģisko progresu un pārākumu daudzos jautājumos, ekonomiku kapitalizāciju un inovētspēju. No vienas puses, ES nevēlas izteiktu nacionālo valstu suverenizācijas stiprināšanos, jo tas varētu negatīvi ietekmēt pašu organizāciju. Vienlaikus stingrāka nostāja attiecībā uz savām kā bloka interesēm un vajadzībām un pakāpeniska sevis pretnostatīšana pārējai pasaulei, no otras puses, ir jaunākās ES tendences. ES mēģina kļūt arī pašpietiekamāka militārajos un citos drošības jautājumos, kā arī turpina būt spēcīgs, uzstājīgs un dominējošs tirdzniecības spēlētājs. Lielais skaits brīvās tirdzniecības līgumu, kuri noslēgti pēdējā piecgadē, apliecina ES vēlmi nodrošināt partnerību ar svarīgākajiem importa un eksporta partneriem, rēķinoties arī ar potenciālo globāla līmeņa tirdzniecības režīma iziršanu. Daudzās tirdzniecības vienošanās arī norāda uz vēlmi turpināt divpusēji organizēt tirdzniecības procesu. Tādējādi ES turpina gatavoties pasaulei, kurā vienlaikus var līdzās pastāvēt solidaritātes un sadarbības, protekcionisma un suverenizācijas tendences.

Amerikas Savienotās Valstis

ASV ir un tuvākā nākotnē saglabās militāri, politiski un ekonomiski ietekmīgākās valsts pasaulē statusu. To nosaka virkne faktoru, tostarp ANO Drošības padomes pastāvīgās dalībvalsts statuss ar veto tiesībām, lielākā militārā vara ar “kodoltriādi”²⁰ un lielākajiem militārajiem izdevumiem²¹ (tie veido vairāk nekā

²⁰ Valsts, kas bruņota ar kodolieročiem, kas palaižami no sauszemes, jūras un gaisa.

²¹ Military expenditure. Stockholm International Peace Research Institute. Pieejams: <https://www.sipri.org/research/armament-and-disarmament/arms-and-military-expenditure/military-expenditure> [skatīts 12.10.2020.]

divas trešdaļas NATO dalībvalstu izdevumu)²², lielākā ekonomika²³, kā arī mītne pasaulē ietekmīgākajiem informācijas tehnoloģiju uzņēmumiem (piemēram, tā sauktais FAANG – *Facebook, Amazon, Apple, Netflix, Google* – un citi). Ar ASV viedokli un iespējamo rīcību vai nerīkošanos ir un būs jārēķinās ikvienai pasaules valstij. Tehnoloģiskais pārkums turpinās stiprināt ASV lomu, kur konkurenci globālā mērogā spēs izrādīt vienīgi Ķīna un atsevišķas Eiropas valstis. ASV ārpolitiskais kurss būs atkarīgs kā no iekšpolitiskiem, tā ārpolitiskiem faktoriem. Džozafe Baidena prezidentūras laikā ASV atkal kļūs iesaistītākas starptautiskajā politikā caur starptautiskajām organizācijām un sadarbībā ar līdzīgi domājošām valstīm. Lielāks uzsvars tiks likts uz demokrātiskām valstīm būtiskām vērtībām un klimata pārmaiņām. Mazāks uzsvars tiks likts uz ekonomisko izdevīgumu, kas tik un tā saglabāsies kā būtisks vadmotīvs. Taču ASV pilnīga atgriešanās pie pirms-Trampa ēras ir maz iespējama. ASV ārpolitiku raksturos kā pastiprināta daudzpusējā pieeja starptautiskajām attiecībām, tā arī maigs protekcionisms sadarbībā ar partneriem un stingrāks protekcionisms sadarbībā ar sāncensiem, it īpaši ar Ķīnu. ASV attiecības ar Krieviju neuzlabosies, lai gan sadarbības iespējas tiks meklētas, piemēram, bruņojuma kontroles jautājumā. Tikmēr Ķīna nostiprināsies kā būtiskākais ekonomiskais, politiskais un arī militārais sāncensis ASV uztverē.

Kopumā ASV iekšpolitiskie procesi un ārpolitika veicinās globālo tendenču hibrīdscenāriju. ASV atkal kļūs solidārākas ar sabiedrotajiem un nostiprinās savu lomu starptautiskajā politikā. Daudzos jautājumos, piemēram, klimata pārmaiņu novēršanā un demokrātijas veicināšanā un nostiprināšanā, ASV uzņemsies līdzīgi domājošu valstu vadību.²⁴ Vienlaikus ASV savā pieejā saglabās vismaz daļu Donalda Trampa ēras protekcionistisko politiku gan savas ekonomikas stiprināšanai, gan citu valstu iegrožošanai.²⁵ Globālās solidaritātes tendences sarežģīs pandēmijas gūtās mācības un sekas. Proti, ASV starptautisko solidaritāti apgrūtinās lielāka pievēršanās pēcpandēmijas iekšējo sociālekonomisko problēmu risināšanai un lielāka paļaušanās uz savu iekšējo tirgu. Klimatam draudzīgo iniciatīvu kontekstā jārēķinās arī ar tālāku daļas ASV sabiedrības un uzņēmēju uzstājību izvēlēties ekonomiskos ieguvumus no ogļu, naftas un dabasgāzes ieguves, bet ne virzīties uz strauju novēršanos no tiem.

²² NATO. *The Secretary General's Annual Report 2019*, 39. Pieejams: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2020/3/pdf_publications/sgar19-en.pdf

²³ GDP (current US\$). World Bank Group. Pieejams: https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?most_recent_value_desc=true [skatīts 12.10.2020.]

²⁴ Climate Change. The Biden-Harris plan to create union jobs by tackling the climate crisis. Biden-Harris Transition. Pieejams: <https://buildbackbetter.com/priorities/climate-change/> [skatīts 10.11.2020.]

²⁵ Economic Recovery. The Biden-Harris Jobs and Economic Recovery Plan for Working Families. Biden-Harris Transition. Pieejams: <https://buildbackbetter.com/priorities/economic-recovery/> [skatīts 10.11.2020.]

Krievijas Federācija

Krievijas Federācija ir viena no starptautiskajā politikā (pa)redzamākajām valstīm pēdējos gados, jo aktīvi uztur “reālpolitisko” pieeju un pārējo pasaules valstu antagonizēšanu gan retorikā, gan rīcībā. Pēdējās desmitgades laikā Krievijas vadība ir uzstājīgi uzsvērusi nacionālo valstu prioritāti un suverenitātes nozīmi. Tā ir apšaubījusi Rietumu solidaritātes un vērtību ilgtspēju, kā arī Rietumu daudzpusējās diplomātijas un uz šiem principiem balstīto starptautisko organizāciju efektivitāti. Līdz ar to var sagaidīt, ka Covid-19 pandēmija varētu izraisīt vēl lielākus ārpolitiskās suverenitātes un autonomijas centienus Krievijas ārpolitikā. Krievija ir ieņēmusi pozīciju, ka nevēlas sadarboties ar Rietumvalstīm, un pastiprināti rūpējas par savas pieejas un “suverēnās valsts” modeļa eksportēšanu arī uz citām pasaules valstīm. Krievija ir vēsturiski pieradusi un gatava cīnīties par savu izdzīvošanu apstākļos, kad tai apkārt trūkst draugu. Ciniska un bieži vardarbīga iekšpolitika un ārpolitika ir daļa no Krievijas tēla un izpratnes pašai par sevi.

Kopumā Krievijas izvēlētā ārpolitikas stratēģija un redzējums par pasauli stiprina suverenizācijas un protekcionisma tendences. Vienlaikus Krievija saskarsies ar ekonomiskajiem un sociālajiem izaicinājumiem, un nevar izslēgt, ka Krievija cietīs no Covid-19 vairāk nekā citas pasaules valstis, pat ja informatīvi tas tiks “nogludināts”.²⁶ Globālās klimata politikas un enerģijas resursu pieprasījuma mazināšanās dēļ Krievija zaudēs līdzekļus ne tikai veselības sistēmas papildu izdevumu kompensēšanai un valsts budžeta ienākumos, bet arī mazināsies uzkrātās finanšu rezerves. Tāpat pastāv Krievijas aizsardzības un ārpolitikas resursu bāzes samazināšanas potenciāls, tostarp Krievijas atbalsts tās sabiedrotajiem un partneriem gan tuvākajā reģionā, gan ārpus tā. Krievijas pašas veicinātas neuzticības un konkurences apstākļos valsts pievilcības un pieejamo resursu ierobežotība un savstarpējā atkarība no citām pasaules lielvarām ierobežos Krievijas deklaratīvās suverenitātes īstenošanu.

Ķīnas Tautas Republika

Ķīnas loma globālajā ekonomikā nesteidzīgi, bet sistemātiski palielinās. Lielo ekonomisko spēlētāju izaugsmes trajektorijas Covid-19 pandēmijas kontekstā, iespējams, padarīs Ķīnu par lielāko pasaules ekonomiku ātrāk, nekā

²⁶ «В России – вторая волна ковида, и это опять скажется на уровне жизни. Мы спросили у экономистов, насколько плохо все будет «Экономика настолько убога, что падать уже некуда». *Meduza*, 1 октября 2020. Pieejams: <https://meduza.io/feature/2020/10/01/v-rossii-vtoraya-volna-kovida-i-eto-opyat-skazhetsya-na-urovne-zhizni-my-sprosili-u-ekonomistov-naskolko-ploho-vse-budet>

prognozēts, jau 2028. gadā.²⁷ Ņemot vērā iekšzemes kopproduktu pēc pirktspējas paritātes, Ķīna jau šobrīd ir izvirzījies līderos. Tādējādi Ķīnas rīcībā ir virkne ekonomisko un politisko instrumentu. Ķīnas finanšu un ekonomiskie resursi un noieta tirgi ir pievilcīgi un interesanti plašam partneru lokam. Arī politiskais attīstības modelis daudziem ārpus Austrumāzijas reģiona ļauj lūkoties uz Ķīnu kā uz intriģējošu sadarbības partneri. Ķīnas centieni rast sabiedrotos un konkurēt ar citiem globālajiem spēlētājiem par resursiem, tirgiem un politisko ietekmi dod pamatu uzskatīt, ka potenciāli lielākā globālā ekonomika raugās uz savu konkurētspēju līdzās ASV un Eiropas Savienībai.²⁸ Balansēšana starp šiem Rietumu pasaules vadošajiem spēlētājiem Ķīnai ir bijusi izdevīga, jo ļāvusi bez būtiskas piekāpšanās uzturēt ekonomiskās attiecības.

Vienlaikus attiecības ar citiem globālajiem spēlētājiem ir viens no lielākajiem Ķīnas izaicinājumiem. Globālos spēlētājus raksturo nevēlēšanās turpināt tirdzniecības un arī politiskās attiecības ar Ķīnu tādā līmenī kā iepriekš, norobežojoties no Ķīnas un zaudējot ilūzijas par to. Gan ES, gan ASV īsteno līdzīgus preventīvus pasākumus, lai nepieļautu pārlietu Ķīnas ekonomiskās konkurētspējas pieaugumu. Tomēr Ķīna nevar atļauties būt izolācijā no ASV un ES, jo tās ekonomiskā izaugsme ir sasaistīta ar piekļuvi attīstītajiem tirgiem. Attiecīgi partneru diversifikācija, ieskaitot Reģionālās visaptverošās ekonomiskās partnerības līguma noslēgšanu, kļūst par piemēru tam, kā Ķīna redz sevi globālajā vidē, kurā vērojama pretrunīgu tendenču līdzspastāvēšana jeb sadzīvošana. Ķīna ir centusies arī aktīvi uzlabot savu starptautisko tēlu. Šie centieni saistāmi ne tikai ar uzticamas “pasaules sabiedrības” daļas tēla veicināšanu, bet arī ar reālpolitisku aprēķinu valsts prestiža un ietekmes veidošanā un celšanā. Vienlaikus globālais tēls tiek projicēts arī iekšpolitiski valsts iedzīvotāju savstarpējās solidaritātes un patriotisma veicināšanai. Ķīnas diplomātiskās aktivitātes Covid-19 kontekstā tomēr ir pretrunīgi vērtētas un pat acīmredzami kaitējušas valsts maigajai varai un centieniem iegūt globālas simpātijas.

3. Sadzīvošanas scenārijs: kādas iespējas Latvijai?

Analizējot īstermiņa un ilgtermiņa tendences ES, ASV, Krievijā un Ķīnā, novērojams, ka ģeopolitiskā sāncensība starp “lielo četrinieku” ir neizbēgama. Četras lielvaras tiecas nostiprināt savu pārākumu, iekšējo izturību un spēju rīkoties proaktīvi vai pat apsteidzoši starptautiskajā politikā. Neuzticēšanās līmenis

²⁷ Chinese economy to overtake US ‘by 2028’ due to Covid. *BBC*, 26 December 2020. Pieejams: <https://www.bbc.com/news/world-asia-china-55454146>

²⁸ Kurlantzick, J. The RCEP Signing and Its Implications. Council on Foreign Relations, November 16, 2020. Pieejams: <https://www.cfr.org/blog/rcep-signing-and-its-implications> [skatīts 10.11.2020.]

“četrinieka” starpā ir pieaudzis, un nav redzamas tendences, ka tas mazināsies. Covid-19 pandēmija nav sekmējusi attiecību uzlabošanos, bet gan arvien vairāk iezīmē gan sabiedrību, gan valstu vadītāju “ierakumu mentalitātes” attīstīšanos. Primāri jau katras valsts iekšpolitisko izaicinājumu dēļ. Tāpēc, ņemot vērā gan “lielā četrinieka” individuālās attīstības tendences, gan savstarpējo mijiedarbību, gan vispārējo situāciju starptautiskajā politiskajā ekonomikā, ir pamats uzskatīt, ka ticamākais post-Covid-19 pasaules attīstības scenārijs ir “sadzīvošana”. Sadzīvošanas scenārijs ir reālistiskākais gan lielvalstu savstarpējo pretrunu dēļ, gan tāpēc, ka tas iekļauj vairāku tendenču hibrīdu, gan tāpēc, ka Covid-19 nav kļuvis par vienojošu draudu visām pasaules valstīm, kas sekmētu to politisko tuvināšanos. Sadarbība, integrācija, solidaritāte, suverenizācija, merkantilisms un protekcionisms šādā scenārijā pastāvēs vienlaikus. Šīs tendences var veicināt arī reģionalizāciju jeb ciešāk integrētu politisko un ekonomisko reģionālo bloku veidošanos lielo spēlētāju vadībā.

Kādas iespējas sadzīvošanas scenārijs piedāvā Latvijai? Latvija darbosies pasaulē, kas kļūst arvien sarežģītāka un neskaidrāka. Uz likumiem balstīta starptautiskā kārtība vairs netiks uztverta kā pašsaprotama, un daudzpusējā sadarbība pasaules politikā vairs nebūs visu pasaules valstu atbalstīta pieeja. Šādā scenārijā spēcīga ES un NATO arī turpmāk būs Latvijas lielākie drošības garantī, nodrošinot Latvijai starptautisko aizsardzību, ģeopolitisko partnerību, līdzekļus izaugsmes turpināšanai un piekļuvi finanšu resursiem un tehnoloģijām. Latvijai būs jāturpina dziļāka integrācija tās tuvāko ES un NATO partneru ražošanas ķēdēs. Kā uzticams partneris, kas aktīvi iesaistās globālu problēmu risināšanā, Latvija tādējādi sekos ceļam uz Latvijas “iesakņošanu” Rietumu pasaulē, kas mācās sadzīvot ar līdzīgiem varas centriem citos pasaules reģionos.

Sadzīvošanas scenārijā Latvijai jāapzinās, ka ES ir tās lielākais tirdzniecības partneris, nodrošinot ap 75% Latvijas ārējās tirdzniecības.²⁹ Līdz ar to var skaidri runāt par Latvijas tirdzniecības atkarību no ES Vienotā tirgus. ES valstis ir arī lielākie investori Latvijā un arī Latvijas uzņēmēju ārvalstu investīciju mērķis. Valsts ekonomiskajai stabilitātei vispārējās nestabilitātes apstākļos ir svarīgi turpināt integrēties ES valstu blokā un būt šā globālā spēlētāja pilntiesīgai daļai. ES tādējādi ir ne tikai Latvijas galvenais ekonomiskās drošības garantis, bet arī ģeopolitiskās drošības jautājums un daudzu vismaz nominālu ietekmes sviru instrumentārijs.

Latvijā nav būtisku iekšpolitisku šķēršļu eiointegrācijas kursa turpināšanai. Gan politiskās elites, gan sabiedrības līmenī atbalsts ES ir augsts. Pētījumā veiktā

²⁹ ATD200. Eksports un imports pa valstīm, valstu grupām un teritorijām. Centrālā statistikas pārvalde. Pieejams: http://data1.csb.gov.lv/pxweb/lv/atirdz/atirdz___detalizeta___2zim/ATD200.px/ [skatīts 16.10. 2020.]

pētījumu centra SKDS aptauja ($n = 1008$)³⁰ liecina, ka Latvijas iedzīvotāju vairākums atbalsta Latvijas dalību ES (76%) un vērtē to pozitīvi (75%). Eiroparometra dati liecina, ka lielākā daļa iedzīvotāju uzticas ES (54%) un jūtas kā ES pilsoņi (76%).³¹ Pandēmija uzticēšanos ES nav mazinājusi: 2020. gada vasarā tā bija pieaugusi par 1%, pozitīvā attieksme pret ES pilsonību – par 3% salīdzinājumā ar 2019. gada novembri.³² Kopumā 78% Latvijas iedzīvotāju referendumā par dalību ES būtu gatavi balsot par palikšanu ES sastāvā.³³

Lielāku izaicinājumu rada Latvijas iedzīvotāju uztvere par ES lomu Latvijas ekonomikā. Lai arī 2020. gada decembrī vairāk nekā puse respondentu (55%) nepiekrīta tam, ka dalība ES veicina ekonomisko lejupslīdi Latvijā, apmēram ceturtdaļa (26%) tam piekrīta (attēls).³⁴ Tikai apmēram puse respondentu (49%) uzskata, ka citas ES dalībvalstis ir Latvijas lielākie ārējās tirdzniecības partneri; sestā daļa (17%) uzskata, ka tās ir Neatkarīgo Valstu sadraudzības (NVS) dalībvalstis. Attiecībā uz tirdzniecības perspektīvām viedokļi ir pesimistiskāki: tikai 42% iedzīvotāju uzskata, ka citas ES dalībvalstis ir perspektīvākie Latvijas ārējās tirdzniecības partneri, kamēr 22% par tādiem uzskata NVS valstis. Abos gadījumos apmēram piektajai daļai respondentu ir grūti atbildēt uz jautājumu. Tas liecina, ka, neraugoties uz atbalstu Latvijas dalībai ES, lielas daļas Latvijas iedzīvotāju – un arī politiķu – uztverē postkomunistiskās valstis joprojām spēlē lomu kā Latvijas preču un pakalpojumu noieta tirgus vai – otrādi – kā valstis, no kurām Latvijai vajadzētu vairāk importēt.

Sadzīvošanas scenārijā vienlīdz sekmīga tirdzniecība ar ES un NVS valstīm gan ir apšaubāma. Sadzīvošanas scenārija tendences paredz sadarbības stiprināšanu “līdzīgi domājošo” starpā. Latvijai sadzīvošanas scenārijā jārēķinās, ka ES ir jāuzskata ne tikai par labklājības un drošības avotu, tas ir arī Latvijas pienākums sekmēt ES spēku un noturību pret ārēju ietekmi, tostarp izvēloties drošas un uzticamas tirdzniecības ķēdes un pārvērtējot ekonomisko sadarbību ar Krieviju un Ķīnu. Latvijai stiprinot sevi, tiek stiprināta arī Eiropas Savienība. Tas attiecas arī uz ciešāku integrāciju un harmonizāciju fiskālajā, sociālajā un drošības sfērā.

³⁰ Nacionāli reprezentatīva socioloģiska Latvijas iedzīvotāju aptauja ($n = 1008$), veikta valsts pētījumu programmas projektā *Ekonomiskais, politiskais un juridiskais ietvars Latvijas tautsaimniecības potenciāla saglabāšanai un konkurētspējas pieauguma veicināšanai pēc pandēmijas izraisītas krīzes (reCOVēry-LV)* (VPP-COVID-2020/1-0010) 2020. gada decembrī. Izpildītājs: pētījumu centrs SKDS.

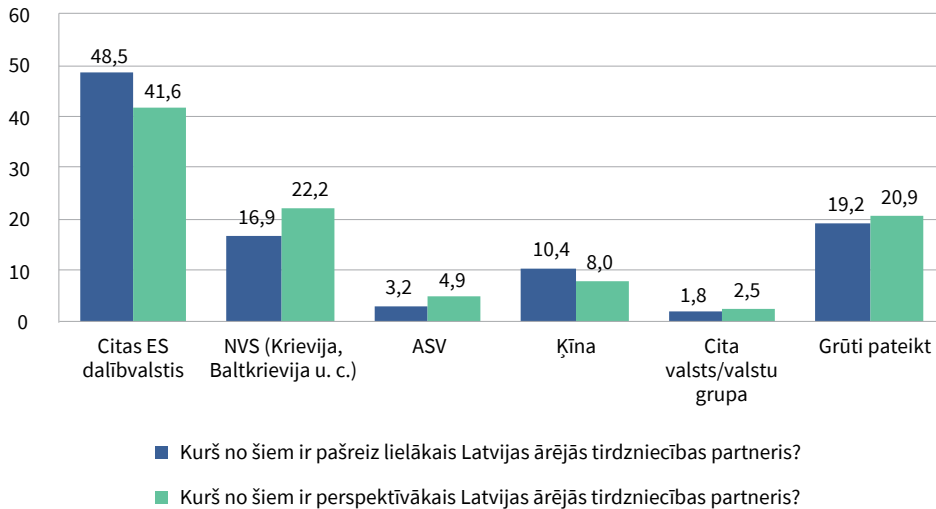
³¹ Standarta Eiroparometrs 93. Eiropas Komisija, 2020. gada oktobris. Pieejams: <https://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/Survey/getSurveyDetail/instruments/STANDARD/year-From/1974/yearTo/2020/surveyKy/2262>

³² Standarta Eiroparometrs 92. Eiropas Komisija, 2019. gada novembris. Pieejams: <https://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/Survey/getSurveyDetail/instruments/standard/year-From/1974/yearTo/2019/surveyKy/2255>

³³ McGee, L. Four years after Brexit, support for the EU surges in Britain. CNN, June 26, 2020. Pieejams: <https://edition.cnn.com/2020/06/25/uk/uk-supports-eu-four-years-after-brexit-intl-gbr/index.html>

³⁴ Nacionāli reprezentatīva socioloģiska Latvijas iedzīvotāju aptauja ($n = 1008$).

Attēls. Latvijas iedzīvotāju uztvere par Latvijas ārējās tirdzniecības partneriem (procentos)¹

Covid-19 un citu krīžu pastiprinātā nenoteiktība, kā arī ES suverenizācijas tendences rada nepieciešamību Latvijai pārvērtēt līdzšinējo piesardzību. Ir skaidrs, ka jau tuvākajā laikā būs jāpievērš lielāka uzmanība ES ciešākas integrācijas centieniem nodokļu, atalgojuma un veselības jautājumos, līdz ar to Latvijai konceptuāli jānodēfīnē savs redzējums par instrumentiem, kas stiprinātu ES noturību. Covid-19 izgaismotais Latvijas veselības sistēmas vājums, kā arī ienākumu nevienlīdzība un augstais nabadzības līmenis Latvijā indicē, ka Latvijas sabiedrība krīžu gadījumā ir viegli ievainojama. Lai stiprinātu sabiedrības noturību, nepieciešams atbalsts ES ciešākai integrācijai veselības un sociālajā jomā. Vienlaikus Latvijas uzdevums ir saglabāt ASV klātbūtni Eiropas drošības arhitektūrā, jo ES militārās aizsardzības spējas tuvākajā laikā vēl nebūs pietiekamas.

ASV ir Latvijas stratēģiskais partneris militāri un politiski. Tāpēc abu valstu labas attiecības un cieša sadarbība politiski, militāri un arī ekonomiski ir būtisks priekšnosacījums arī Latvijas nākotnei pasaulē, kurā lielvaru konkurence un sāncensība kļūs sīvāka. Lai arī ASV nav nozīmīgākais Latvijas ekonomiskās sadarbības partneris (ASV daļa Latvijas kopējā eksporta un importa bilancē svārstījās starp 0,82 procentiem 2014. gadā un 2,73 procentiem 2018. gadā³⁶), ASV ir

³⁵ Nacionāli reprezentatīva socioloģiska Latvijas iedzīvotāju aptauja ($n = 1008$).

³⁶ ATD200. Eksports un imports pa valstīm, valstu grupām un teritorijām (euro, KN 2 zīmēs). Centrālā statistikas pārvalde. Pieejams: http://data1.csb.gov.lv/pxweb/lv/atirdz/atirdz__detalizeta__2zim/ ATD200.px/ [skatīts 12.10.2020.]

bijis lielākais tirdzniecības partneris ES un otrādi. 2019. gadā ASV bija lielākais ES eksporta tirgus un otrs lielākais preču importētājs, atpaliekot tikai no Ķīnas.³⁷ ASV noteiktie ievadmitas tarifi un to attīstība attiecībā uz ES var tieši vai netieši ietekmēt Latvijas preču eksportu. ES tarifi ASV precēm var ietekmēt ASV importa preču konkurētspēju ES, arī Latvijas tirgū.

ASV ar Eiropas, tostarp ES, valstīm ir arī ciešāka militārā un politiskā sadarbība. Tāpēc Latvijai ir jāturpina aktīvi atbalstīt ASV politiskajā un militārajā jomā, arī starptautiskos politiskos forumos, liekot uzsvāru uz Baidena administrācijai būtiskajiem klimata pārmaiņu jautājumiem, un ASV vadītajās un tām svarīgajās militārajās operācijās. Jaunā ASV prezidenta administrācijas laikā attiecībās ar Latviju nav sagaidāmas būtiskas izmaiņas. Tās būtiski neietekmēs arī ASV Kongress, kur Baltijas valstīm tradicionāli bijis spēcīgs abu ASV lielāko politisko partiju atbalsts. Kā iezīmējusi tobrīd vēl ASV prezidenta amata kandidāta Baidena kampaņa, Baltijas valstis kā NATO dalībvalstis tiks atbalstītas “nelokāmi”, ASV turpinās Eiropas Atturēšanas iniciatīvu Krievijas atturēšanai no iespējamās agresijas, kā arī ASV turpinās iestāties pret “Nord Stream 2” cauruļvadu.³⁸

Vienlaikus attiecībās ar ASV Latvijai vienmēr būs jāpatur prātā nepieciešamība arī atrast līdzsvaru starp ASV un ES pozīcijām un skatījumiem, tostarp ekonomiskajā sadarbībā un militārajos jautājumos. Latvijai ir jābūvē spēcīgas un veiksmīgas valsts tēls, izskaužot neētisko un nelikumīgo starptautisko ekonomisko un finanšu praksi un sliktas pārvaldības principus pašmājās. Latvijai ir jāsaprot, ka partneri vēlas, lai tiem uzticas un ka tie var abpusēji viens uz otru paļauties. Tāpēc “diplomātisko alternatīvu” meklēšana ar Ķīnu var kļūt drīzāk par kaitīgu aspektu sadarbībā ar ASV.

Krievijas Federācija rada Latvijai vairāk izaicinājumu nekā iespējas. Latvijas attiecības ir bijušas ciešas un saspringtas ne tikai kopš 2014. gada. Krievijas pretimstāvēšana mazajai valstij, tai tiecoties būt patstāvīgai un spēcīgai, kā arī Latvijas vēlme nodrošināties pret Krievijas “nevēlamo uzmanību” ir bijusi ilgstoša un ir klātesoša arī šobrīd. Sadzīvošanas scenārija apstākļos šādas attiecības arī saglabāsies. Latvijai nevajadzētu paļauties uz Krievijas ārpolitikas būtiskām izmaiņām. Krievijas prioritārās jomas joprojām būs tās pierobežas valstis, it īpaši Austrumeiropā, Dienvidkaukāzā un Centrālāzijā. Latvijai ir jābūt skaidram skatījumam par Krieviju un tās politiku gan starptautiski, gan pašmājās. Konkurences un pretimstāvēšanas apstākļos Latvijai arī jāpauz skaidrs nosodījums

³⁷ European Commission. *Client and Supplier Countries of the EU27 in Merchandise Trade (value %) (2019, excluding intra-EU trade)*, 1. Pieejams: https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_122530.pdf [skatīts 12.10.2020.]

³⁸ Michael Carpenter (@mikercarpenter). @JoeBiden's vision for America's relations with the Baltic states. Twitter, October 20, 2020. Pieejams: <https://twitter.com/mikercarpenter/status/1318328621707218944>

Krievijas darbībām un jāieņem un jāvirza līdzīga pozīcija ar ASV un ES partneriem, tostarp par Krimas aneksiju un militāro konfliktu Ukrainas austrumos, kā arī Baltkrievijas režīma leģitimitātes jautājumā. Lai gan Latvijas tirdzniecības bilance ar Krieviju ir nepilni 10%³⁹, sadzīvošanas scenārijs nosaka, ka Latvijai nevarētu lolot cerības uz Krievijas tirgu kā noietu tirgu savām precēm; galvenokārt tāpēc, ka tirdzniecība reģionalizējas un ražošana repatriējas, kas īpaši novērojams Krievijai noteikto sankciju un tās pretī ieviesto embargo gadījumā. Paredzams, ka Krievija koncentrēsies uz Eirāzijas Ekonomiskajā savienībā radītajiem produktiem. Latvijai ir jābūt spējīgai pilnībā ekonomiski pārorientēties uz politiski draudzīgākām valstīm arī simbolisku apsvērumu dēļ.

Globālo spēlētāju attiecībām kļūstot atklāti konkurējošākām, Latvijai ir jābūt gatavai, ka potenciāli daudzsoļošā ekonomiskā sadarbība ar Ķīnu samazināsies, neskatoties uz to, ka Ķīnas globālā ekonomiskā ietekme palielināsies un lielvalsts redzētu ES kā tās primāro ekonomisko partneri. Šajā situācijā Latvijai ir jāpatur prātā, ka “Ķīnas dimensija” ir sarežģīta un interese par Latviju varētu būt vairāk instrumentāla kopējai ietekmes palielināšanai reģionā. Vienlaikus jāapzinās, ka Ķīnas kopējā ekonomiskajā politikā ir daudz instrumentu. Latvijā nav korporāciju, kuras spētu vienlīdzīgi konkurēt ar Ķīnas produktiem un aizstāvēt sevi valsts tirgū. Sadzīvošanas scenārija apstākļos ir paredzams, ka Ķīna turpinās kontaktus ar Baltijas valstīm “17+1” formātā, uzturot politisko dialogu, bet neprioritizējot Baltijas, tostarp Latvijas, virzienu. Šādā gadījumā nav pamata sagaidīt lielāku Latvijas ekonomisko ieguvumu attiecībās ar Ķīnu. Turklāt Latvija kā NATO un ASV drošības patērētāja – atšķirībā no lielākām ES valstīm – nevar atļauties ekonomisko perspektīvu vārdā riskēt ar valsts suverenitātes garantu. Latvijai jāreķinās ar plašākas, pat ekskluzīvas solidaritātes pieprasījumu gan ASV, gan ES veidoto bloku iekšienē un jāparedz “stratēģiskās nenoteiktības” perioda, kurā Latvija tiecās “atklāt “Ķīnu”, beigas.

Secinājumi

Skatoties no 2021. gada sākuma perspektīvas, Covid-19 pandēmija vēl nav radījusi būtiskas strukturālas pārmaiņas starptautiskajā sistēmā. Arī Covid-19 vakcinēšanas programmas sākšana ES, Lielbritānijā, ASV, Krievijā un citās valstīs līdz ar jau notikušo pandēmijas iegrožošanu Ķīnā rada priekšnoteikumus, ka dīkstāves un globālās mijiedarbības ierobežošanas radītais ekonomiskais kritums Covid-19 dēļ vismaz lielākajās ekonomikās un spēcīgākajās valstīs varētu būt salīdzinoši īslaicīgs.

³⁹ Eksports un imports pa valstīm, valstu grupām un teritorijām (euro, KN 2 zīmēs). Centrālā statistikas pārvalde. Pieejams: http://data1.csb.gov.lv/pxweb/lv/atirdz/atirdz___detalizeta___2zim/ATD200.px/ [skatīts 08.11.2020.]

Tomēr ilgākā termiņā Covid-19 līdztekus citiem izaicinājumiem varētu būt veicinājis starptautiskās vides fundamentālākas pārmaiņas. Covid-19 pandēmija ir ietekmējusi attīstību daudzās nozarēs, un daļa nozaru mainīsies neatgriezeniski. Digitalizācijas nozīme ir kļuvusi acīmredzama. Netieši ir pastiprināti aktualizēts klimata pārmaiņu ierobežošanas jautājums. Savukārt tieši ir nodemonstrēta sabiedrības ievainojamība globalizācijas un savstarpējas mijiedarbības kontekstā.

Lai arī sadzīvošanas scenārijs ir izvirzīts kā ticamākais postpandēmijas pasaulē, noslēgumā jāatzīmē, ka vienmēr paliek iespēja, ka var piepildīties arī cits no četriem scenārijiem. Latvijai kā mazai valstij jau vēsturiski ir bijusi spēja pielāgoties apstākļiem un ātri reaģēt gan uz politiskiem, gan ekonomiskiem izaicinājumiem. Mazai valstij šķietami patīkamākais un vieglākais scenārijs būtu pastiprinātas solidaritātes, daudzpusējas sadarbības un starptautisko institūciju lomas pieaugums, bet to varētu kritizēt par pārlietu valsts suverenitātes, autonomijas un manevra iespēju mazināšanu. Suverenizācijas un ekonomiskā protekcionisma scenārijs, it īpaši tā galējās robežās, Latvijai ir visneizdevīgākais, jo mazas valsts izdzīvošana būtu ārkārtīgi apgrūtināta, ņemot vērā trūkstošus finanšu, ekonomiskos, politiskos un militāros resursus. "Atsaiste" no ES, eirozonas un NATO partnerībām būtu dārga un zaudējumus nesoša. Visbeidzot – pasaulei turpinot pirmspandēmijas *status quo* potenciālo scenāriju, Latvijas vieta būtu tikai relatīvi stabila. Pastāv alternatīvas, bet tās visas ir sarežģītas un diplomātisko un ekonomisko resursu ietilpīgas.

Latvijas ekonomiskā un politiskā ilgtspēja ir cieši saistīta ar pasaules lielvalstu savstarpējām attiecībām un Latvijas piederību pie viena vai vairākiem reģioniem. Latvijai tradicionāli ir bijusi izdevīga atvērta ekonomika un sadarbība preču un pakalpojumu eksportā un investīcijās ne tikai ar tuvākajām valstīm reģionā, bet arī pakāpeniski arvien plašāk pasaulē. Vienlaikus jāatzīmē, ka arī starptautiskā ekonomiskā sistēma un struktūra ir valstu politiski radīta, lai sekētu noieta tirgus un radītu papildu darba vietas. Ikviena politiska lēmuma pamatā ir ekonomisko izmaksu un ieguvumu aprēķins, lai gan politiskās intereses bieži tiek vērtētas augstāk par ekonomisko izdevīgumu. Ekonomisko lēmumu politiskie efekti arī tiek aprēķināti pēc to popularitātes gan demokrātiskās, gan nedemokrātiskās sistēmās. Tirgus atvēršana citām valstīm nes gan ieguvumus, gan zaudējumus, jo konkurētspēja ir centrālais izaicinājums, īpaši mazām valstīm, kāda ir Latvijai. Līdz ar to, īstenojot ārējo ekonomisko diplomātiju un ārpolitiku kopumā starptautiski mainīgā vidē, jāapzinās, ka valsts iekšējo mājasdarbu veiksmīga īstenošana ir svarīga. Valsts pārvaldes efektivitāte un leģitimitāte, investīcijām draudzīga vide un zināšanās balstītas ekonomikas veicināšana, klimatam draudzīga politika un kopējā sabiedrības ilgtspēja un noturības spēja – arī krīzes situācijās – kļūst par izšķirošiem sabiedrības labklājības, ekonomiskās izaugsmes un starptautiskās konkurētspējas instrumentiem.